

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського,
протокол № 5 від 29 травня 2023 р.*

Редакційна колегія:

Березівська Л. Д. (голова редколегії, науковий редактор), доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Міхно О. П., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Антонець Н. Б., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Тарнавська С. В., кандидат історичних наук, вчений секретар Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Середа Х. В., науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Рецензенти:

Кірдан О. Л., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Пономаренко Л. О., кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

П 24

Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. з історії освіти з міжнар. уч., 16 трав. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін. ; редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Міхно О. П., Антонець Н. Б., Тарнавська С. В., Середа Х. В.]. – Вінниця : ТВОРИ, 2023. – 154 с.

ISBN 978-617-552-378-0

Збірник містить тези виступів учасників VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з історії освіти з міжнародною участю «Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання», проведеної у рамках Всеукраїнського фестивалю науки – 2023. Конференція відбулася в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського 16 травня 2023 р.

Редколегія не несе відповідальності за зміст публікацій. Відповідальність за зміст та стилістику публікацій несе автор.

ISBN 978-617-552-378-0

DOI 10.33407/lib.NAES.735849

УДК 37.015:929](477)"364":005.745(082)

© Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, 2023

ЗМІСТ

BRIT MARIE HOVLAND

COOPERATION OF EDUCATIONAL HISTORIANS OF NORWAY AND UKRAINE 9

Л. Д. БЕРЕЗІВСЬКА

ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІКА ЯК СКЛАДНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ: НОВІ ВИКЛИКИ І ЗАВДАННЯ 11

Г. А. АЛЕКСАНДРОВА

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ НАУКОВОЇ БІОГРАФІЇ ПРОФЕСОРА М. І. СТОРОЖЕНКА (1836–1906) В КОНТЕКСТІ ДЕРУСИФІКАЦІЇ 15

О. О. ДРАЧ

«ПОГАНИЙ ПОЧАТОК НЕ ЛЕГКО ВИПРАВИТИ»: МІСІЯ М. І. ПИРОГОВА В СЕВАСТОПОЛІ (1854–1855 pp.) ЯК ОСНОВА ЙОГО ГРОМАДСЬКОЇ АВТОРИТЕТНОСТІ..... 18

Г. І. ІВАНЮК

ОСВІТНІЙ РЕСУРС ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ 21

І. І. КОЛЕСНИК

МЕНТАЛЬНА МАПА ОСОБИСТОСТІ ЯК СТРУКТУРА БІОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ 23

Н. М. КОЛЯДА

РОЗКРИТТЯ ЖИТТЄТВОРЧОГО ШЛЯХУ ПЕРСОНАЛІЙ У ДОВІДКОВИХ ВИДАННЯХ ЯК ЗАВДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІКИ 26

О. О. КРАВЧЕНКО

«МЕТОД УСНОЇ ІСТОРІЇ» В БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ 29

О. П. МІХНО

ЗАРУБІЖНІ БІОГРАФІЧНІ СЛОВНИКИ ПЕДАГОГІВ ЯК ПРЕДМЕТ ДЖЕРЕЛОЗНАВЧОЇ ЕВРИСТИКИ 31

О. Б. ПЕТРЕНКО

СПЕЦИФІКА ВИСВІТЛЕННЯ БІОГРАФІЙ УКРАЇНСЬКИХ І ЗАРУБІЖНИХ ПЕДАГОГІВ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ..... 34

В. І. ПОПИК

«БІОГРАФІКА» ЧИ «БІОГРАФІСТИКА»: ЩО СТОЇТЬ ЗА ДИСКУСІЄЮ НАВКОЛО ТЕРМІНОЛОГІЇ? 37

О. К. ПРОНІКОВ

ІДЕЇ КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ 40

Г. П. ПУСТОВІТ

БІОГРАФІЧНІ ПОРТРЕТИ ПЕДАГОГІВ В «ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»..... 43

І. І. РОЗМАН

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ..... 45

І. В. СТРАЖНІКОВА

ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЙ ГАЛИЦЬКИХ ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 46

О. В. СУХОМЛИНСЬКА

ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІСТИКА В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ (АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ) ... 49

Н. О. ТЕРЕНТЬЄВА

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ..... 52

ОСВІТНІЙ РЕСУРС ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ

Анотація. Публікацію присвячено розкриттю освітнього потенціалу педагогічної біографіки у процесі підготовки вчителів. Матеріал містить цікаві біографічні дані про Бориса Грінченка з листів його учнів і сучасників. Узагальнені ідеї про особистісну роль вчителя в становленні української школи можуть бути використані в змісті підготовки вчителів.

Ключові слова: освітній ресурс, педагогічна біографіка, професійна підготовка, джерела дослідження, національна школа.

Нинішня система підготовки вчителів для нової української школи потребує наповнення новими ціннісними смислами, зорієнтованими на подолання освітніх і культурних, людських втрат. Пошук життєствердних прикладів із життя та діяльності українських педагогів минулого, що ґрунтуються на важливих людських цінностях які ніколи не знівелюються в соціально-педагогічному поступі, є потребою часу й актуалізує дослідження з педагогічної біографіки. Розглянемо освітній ресурс педагогічної біографіки в руслі науково-практичної проблеми підготовки вчителів у закладах вищої освіти.

З-посеред плеяди українських педагогів, які відстоювали українську ідентичність, високі освітні та культурні стандарти української школи, виховний ідеал, вкорінений на народних цінностях, патріотизмі та відданому служінню людям чільне місце належить Борисові Дмитровичу Грінченку. У праці А. Животенко-Піанків дуже влучно схарактеризовано непересічну постать педагога, який на зламі ХІХ–ХХ ст. обстоював ідею саме української школи і невтомно зводив її фундамент: «Він немов ліванський кедр, що височіє над рідним краєм. Налітають на нього ревучі вітри, шарпають зусібіч, прагнуть скинути з вершин, але Він, міцно прорісши корінням у кам'яний ґрунт, що б та мене було, тримається. Не хоче Він проміняти своєї нагірної долі на долю лугової трави, не бажає спокою. У затишній долині» [1, с. 7].

Для висвітлення проблеми ми обрали матеріали, що всебічно розкривають процес наукового пошуку: першоджерела – власні тексти Б. Грінченка з питань розбудови української школи (в імперську добу), статті сучасників, надруковані в журналі «Світло», який у 1910–1914 рр. виходив у видавництві «Український Учитель» (Київ). Скажімо у статті «Якої нам треба школи» [2] чітко простежуємо суголосні і значущі ідеї в контексті підготовки вчителів нової української школи – освіта українською мовою, формування змісту навчання на питомих витоках, на історії, народознавстві; пріоритет морального, патріотичного, громадянського

виховання та прищеплення працелюбства задля процвітання власного народу. Творчість Б. Грінченка багатогранна, потребує системних досліджень, прислужиться громадянському і національному розвитку.

Як зазначено вище, інтерес становлять написані та надруковані в журналі «Світло» вже після відходу Бориса Грінченка в засвіти статті його сучасників – І. Спілки, Д. Пісочинця, Г. Сьогобічного, Гр. Шерстюка. Так І. Спілка у публікації «На початку вчителювання», надрукованій в згаданому часописі 1910 року, стверджує, що вчителювання і боротьба за право мати школу з рідною (українською) мовою навчання було покликанням Б. Грінченка.

А Гр. Шерстюк у статті «Борис Грінченко і українська школа» детально описує титанічну працю педагога з відродження та розбудови національної школи, українського просвітництва і української книжки [4].

Освітній потенціал містять і листи, в яких, насамперед, змальовано людські якості педагога: емпатію, чуйність, повагу до дітей і їхніх батьків, відданість своїй праці. Це спогади учнів Б. Грінченка, котрі віддячували своєму вчителеві такими ж щирими почуттями, переживали за те, що влада часто карає його за вільнодумство і тяжіння до української мови та культури. Після чергового вимушеного переходу педагога до іншої школи один з його учнів написав у журнал «Сяйво» (1911) листа, в якому йшлося про те, що не лише вихованці, а і їхні батьки сумують за Грінченком і запрошують його до себе на Різдво [5, с. 32]. А Петро і Грицько Книшенки у листі до свого навчителя висловлюють вдячність за те, що вчив їх бути добрими та давав читати книжки. Грицько навіть попросив у подарунок портрет Бориса Дмитровича, щоб завжди мати пам'ять про нього [3, с. 34].

У наведеному джерелі подано чимало листів, що розкривають шанобливе ставлення батьків і учнів до свого вчителя. От і у сім'ї Ємченкових цінували Б. Грінченка як за його вчителювання, так і за літературні твори. Листи до Вчителя дуже шанобливі, Бориса Дмитровича називають «найпрекраснішою людиною» і згадують у молитвах. Маруся Позняків пише: «Ви для нас правда і обрада, і в нашому горі порада. Все, що наповняло мою душу, радувало моє життя, все найлучше полинуло за вами» [3, с. 36-37]. Очевидно, що у Бориса Грінченка-вчителя були гармонійні стосунки і з учнями і з їхніми батьками. Із листів скорботи дізнаємося про емоційні переживання тих, для кого Борис Грінченко жив, працював і виборював правдиву українську школу. Так Петро Книшенко (про якого вже йшлося) написав: «Ти наш дорогий учитель, нащо так рано голову схилив? Це ж умер Б. Дмитрович. Це ж умерла моя і надія, що я бажав. Хоч ще раз глянути на його, на того, що мене кохав, як батько рідного сина... Щиро схилию голову перед твоєю могилою» [3, с. 42]. Образ учителя і глибока пошана до педагогічної праці назавжди закарбувався в душах його учнів. Про це свідчать слова з вірша «Жалоба на смерть...», який написав Андрій Величко: «Де ж твоя смерте правда? Кого ти вловила? І кого ти з білим світом навік розлучила?» [3, с. 44].

Дослідження педагогічної біографіки дає змогу розширити наукове поле новими знаннями про педагогічні постаті в людинознавчому та професійному контекстах.

Список використаних джерел

1. Животенко-Піанків А. Педагогічно-просвітницька праця Бориса Грінченка. Київ : Просвіта, 1999. 176 с.
2. Грінченко Б. Якої нам треба школи. Київ : Криниця, 1917. 31 с.
3. Спілка І. На початку вчителювання. *Світло*. 1910. № 3. С. 39–44.
4. Шерстюк Г. Борис Грінченко і українська школа. *Світло*. 1910. № 1. С. 9–14.
5. Пісочинець Д. Учителювання Бориса Грінченка. *Світло*. 1911. № 5. С. 31–46.

UDC 37.015:929]:378-057.85:37+37(091)(477)-051Грінченко Б.

H. I. IVANIUK,
ORCID ID: 0000-0001-7758-5121
*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Educology and
Psychological and Pedagogical Sciences
Faculty of Pedagogical Education
of Borys Grinchenko Kyiv University
e-mail: h.ivaniuk@kubg.edu.ua*

EDUCATIONAL RESOURCE OF PEDAGOGICAL BIOGRAPHY IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS

Abstract. The publication is dedicated to revealing the educational potential of pedagogical biography in the process of teacher training. The material contains interesting biographical data about Borys Grinchenko, containing letters from his students and contemporaries. Generalized ideas about the personal role of the teacher in the formation of the Ukrainian school can be used in the content of teacher training.

Keywords: educational resource, pedagogical biography, professional training, research sources, national school.

УДК 159.923.35:001.8:929

I. I. КОЛЕСНИК
ORCID: 0000-0002-1605-2919
*доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інститут історії України НАН України,
Київ, Україна
e-mail: ikolesnyk2002@gmail.com*

МЕНТАЛЬНА МАПА ОСОБИСТОСТІ ЯК СТРУКТУРА БІОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. Автор аналізує новітні стратегії біографічного дослідження. Розглянуто поняття «внутрішній» та «зовнішній світи» людини. Запропоновано нову категорію «біографічний світ», що означає модель комунікацій людини з її найближчим і віддаленим оточенням. Запроваджується концепт ментальна мапа особистості, котрий містить такі складники, як Місця, Артефакти, Події, Люди, Персональна ідеологія тощо.